

Торайғыров университетінің  
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ  
Торайғыров университета

---

**ТОРАЙҒЫРОВ  
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ  
ХАБАРШЫСЫ**

**Педагогикалық сериясы**  
1997 жылдан бастап шығады



**ВЕСТНИК  
ТОРАЙҒЫРОВ  
УНИВЕРСИТЕТА**

**Педагогическая серия**  
Издается с 1997 года

ISSN 2710-2661

**№ 1 (2026)**

---

**Павлодар**

**НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ**  
**Торайгыров университета**

**Педагогическая серия**  
выходит 4 раза в год

---

**СВИДЕТЕЛЬСТВО**

о постановке на переучет периодического печатного издания,  
информационного агентства и сетевого издания

№ KZ03VPY00029269

выдано

Министерством информации и коммуникаций  
Республики Казахстан

**Тематическая направленность**

публикация материалов в области педагогики,  
психологии и методики преподавания

**Подписной индекс – 76137**

<https://doi.org/10.48081/BGQF1823>

---

**Бас редакторы – главный редактор**

Тулекова Г. М.

*доктор PhD, профессор*

Заместитель главного редактора

Жуматаева Е., *д.п.н., профессор*

Ответственный секретарь

Попандопуло А. С., *доктор PhD, профессор*

**Редакция алқасы – Редакционная коллегия**

Магауова А. С.,

*д.п.н., профессор*

Бекмагамбетова Р. К.,

*д.п.н., профессор*

Самекин А. С.,

*доктор PhD, ассоц. профессор*

Син Куэн Фунг Кеннет,

*д.п.н., профессор (Китай)*

Желвис Римантас,

*д.п.н., к.псих.н., профессор (Литва)*

Авагян А. В.,

*д.п.н., ассоц. профессор (Армения)*

Томас Чех,

*д.п.н., доцент п.н. (Чешская Республика)*

Искакова З. С.

*технический редактор*

---

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели

Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов

При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

<https://doi.org/10.48081/BGQF1882>

**М. Б. Амирканов<sup>1</sup>, А. М. Кудайбергенова<sup>2</sup>, Ю. Гелишли<sup>3</sup>**

<sup>1,2</sup>Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,

Қазақстан Республикасы, Алматы қ.;

<sup>3</sup>Гази университеті, Түркия Республикасы, Анкара қ.

<sup>1</sup>ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5449-9658>

<sup>2</sup>ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9551-3073>

<sup>3</sup>ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2816-3621>

\*e-mail: [make\\_210774@mail.ru](mailto:make_210774@mail.ru)

## **ШЕТЕЛДІК СТУДЕНТТЕРДІҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ӘЛЕУЕТІН ӨЗЕКТЕНДІРУДІҢ ТҰЛҒАЛЫҚ АЛҒЫШАРТТАРЫ**

*Мақалада жоғары білім беру жүйесінің жаһандануы жағдайында шетелдік студенттердің зерттеушілік әлеуетін өзектендіру мәселесі психологиялық-педагогикалық тұрғыдан қарастырылады. Зерттеудің мақсаты – шетелдік студенттердің зерттеушілік әлеуетін айқындайтын жеке-психологиялық компоненттерді анықтау, олардың құрылымдық өзара байланысын талдау және жоғары оқу орны жағдайында ғылыми-зерттеу іс-әрекетіне қатысуды ынталандыратын психологиялық-педагогикалық шарттарды ғылыми тұрғыдан негіздеу. Зерттеудің нысаны ретінде жоғары оқу орнына дейінгі дайындық бөлімінде білім алатын шетелдік студенттердің ғылыми-зерттеу іс-әрекетінің ерекшеліктері қарастырылады.*

*Сондай-ақ, мақалада зерттеушілік әлеуетті көпқұрылымды тұлғалық феномен ретінде негіздеп, оның мотивациялық, танымдық, эмоциялық-еріктік, коммуникативтік және рефлексивтік компоненттері құрылымдық тұрғыдан сипатталады. Зерттеу барысында когнитивтік қабілеттердің даму деңгейі, ішкі оқу-зерттеу мотивациясы, креативті ойлау, өзін-өзі реттеу және коммуникативтік құзыреттер шетелдік студенттердің зерттеушілік әлеуетін қалыптастыратын жетекші тұлғалық детерминанттар ретінде айқындалды.*

*Эмпирикалық зерттеу Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің жоғары оқу орнына дейінгі білім беру факультетінде білім алатын шетелдік студенттер арасында жүргізілді. Алынған нәтижелер зерттеушілік әлеуеттің қалыптасу деңгейі ішкі мотивацияның дамуымен, мәдени-білім беру ортасына бейімделу ерекшеліктерімен және тұлғалық-кәсіби өзін-өзі дамытуға бағытталған саналы ұмтылыспен тығыз байланысты екенін көрсетті. Зерттеу нәтижелері шетелдік студенттердің ғылыми-зерттеу іс-әрекетіне қатысуын арттыруға бағытталған психологиялық-педагогикалық қолдау жүйесін ғылыми негіздеуге мүмкіндік береді. Ұсынылған қорытындылар мен практикалық ұсыныстар шетелдік студенттердің зерттеушілік қызығушылығын дамытуға, шығармашылық әлеуетін ашуға және зерттеу мәдениетін қалыптастыруға бағытталған жоғары білім беру практикасы үшін теориялық және қолданбалы маңызға ие.*

*Кілтті сөздер: шетелдік студент, зерттеу әлеуеті, тұлғалық алғышарттар, мотивация, бейімделу, зерттеу іс-әрекеті, педагогикалық қолдау, когнитивтік қабілеттер.*

### **Кіріспе**

Қазіргі жаһандану жағдайында жоғары білім беру жүйесінде шетелдік студенттердің санының артуы білім беру үдерісінің мазмұны мен ұйымдастырылуына жаңа талаптар қояды. Университеттердің интернационалдануы шетелдік студенттердің академиялық бейімделуімен қатар, олардың ғылыми-зерттеу іс-әрекетіне тартылуын өзекті мәселеге айналдырды. Зерттеу іс-әрекеті шетелдік студенттердің кәсіби қалыптасуының, академиялық интеграцияның және тұлғалық дамуының маңызды факторы болып табылады. Шетелдік студенттердің зерттеушілік әлеуеті ғылыми ізденіске дайындықты, танымдық белсенділікті, зерттеу әрекетіне қызығушылық пен шығармашылық мүмкіндіктерді қамтитын күрделі тұлғалық құрылым ретінде сипатталады. Алайда мәдени, тілдік және психологиялық ерекшеліктер олардың ғылыми-зерттеу іс-әрекетіне белсенді қатысуына кедергі келтіруі мүмкін. Осыған байланысты зерттеушілік әлеуетті өзектендірудің тұлғалық алғышарттарын айқындау ғылыми және практикалық маңызға ие.

Зерттеушілік әлеуеттің қалыптасуы мотивация, дербестік, жауапкершілік, өзіндік сенімділік, мәдени бейімделу деңгейі және рефлексиялық қабілеттер сияқты тұлғалық факторлармен тығыз байланысты. Қазақстандық жоғары оқу орындарындағы тәжірибе шетелдік студенттердің зерттеу іс-әрекетіне

тартылу деңгейінің әркелкі екенін және бұл үдерісте тілдік, мотивациялық және бейімделу сипатындағы қиындықтардың бар екенін көрсетеді. Осыған орай, шетелдік студенттердің зерттеушілік әлеуетін өзектендірудің тұлғалық алғышарттарын ғылыми тұрғыдан зерделеу жоғары білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі болып табылады.

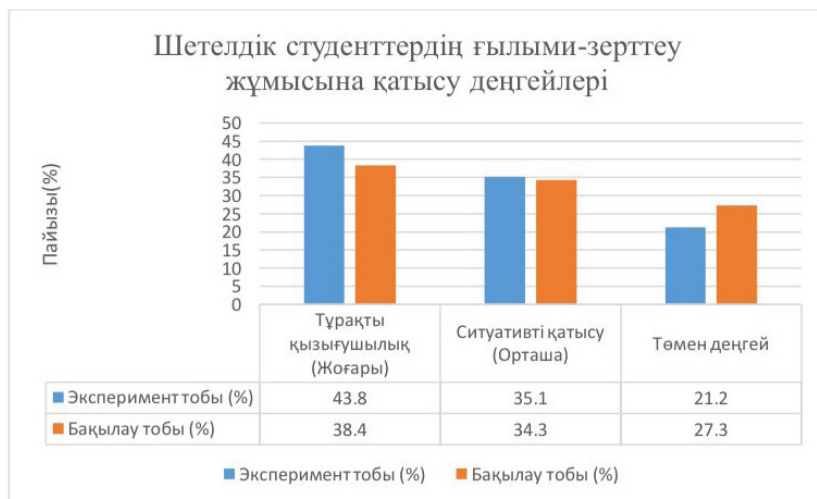
### **Материалдар мен әдістері**

Зерттеу Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің жоғары оқу орнына дейінгі білім беру факультетінде, атап айтқанда шетелдіктердің тілдік және жалпы білім беру дайындығы кафедрасы мен ЖОО-ға дейінгі дайындық кафедрасында білім алып жатқан шетелдік студенттердің қатысуымен жүргізілді. Зерттеу 2025 жылдың ақпан – сәуір айлары аралығында өткізілді және оған 17–20 жас аралығындағы 124 шетелдік студент ерікті түрде қатысты. Зерттеуге қатысқан респонденттердің 62-і – шетелдіктердің тілдік және жалпы білім беру дайындығы кафедрасында, ал қалған 62-і – ЖОО-ға дейінгі дайындық кафедрасында оқыды. Респонденттердің ұлттық құрамы көпмәдени білім беру кеңістігін айқын көрсетеді: Қытай Халық Республикасынан – 78 студент, Түркиядан – 15 студент, Корея Республикасынан – 10 студент, Жапониядан – 8 студент және Моңғолиядан – 13 студент қатысты. Мұндай іріктеу шетелдік студенттердің зерттеу іс-әрекетіне қатысу ерекшеліктерін салыстырмалы тұрғыда талдауға мүмкіндік берді. Зерттеудің негізгі мақсаты – шетелдік студенттердің зерттеушілік әлеуетін өзектендіруге ықпал ететін тұлғалық алғышарттарды анықтау. Эмпирикалық деректерді жинау үшін Google Forms платформасы негізінде әзірленген авторлық сауалнама қолданылды. Сауалнама студенттердің зерттеу іс-әрекетіне қызығушылығын, танымдық белсенділігін, оқу-ғылыми мотивациясын, өзіндік сенімділігін, жауапкершілік деңгейін және ғылыми ізденіске дайындығын бағалауға бағытталды. Барлық этикалық талаптар сақталып, қатысушылардың ерікті келісімі қамтамасыз етілді, ал алынған деректер ғылыми мақсатта құпия түрде пайдаланылды.

### **Нәтижелер және талқылау**

Зерттеу нәтижелері шетелдік студенттердің зерттеушілік әлеуетінің қалыптасу деңгейі мен оны айқындайтын тұлғалық-психологиялық және педагогикалық факторлардың өзара байланысын айқындады. Алынған эмпирикалық деректер эксперимент және бақылау топтары арасындағы мәнді айырмашылықтардың бар екенін көрсетті. Эксперимент тобында студенттердің 43,8 %-ы ғылыми-зерттеу жұмысына тұрақты қызығушылық танытса, 35,1 %-ы зерттеу іс-әрекетіне ситуативті түрде қатысатынын, ал 21,1 %-ы зерттеу жұмысына қатысуға дайындық деңгейінің төмен екенін көрсетті. Бақылау тобында бұл көрсеткіштер сәйкесінше 38,4 %, 34,3 % және 27,3 % болды.

Салыстырмалы талдау эксперимент тобында ғылыми-зерттеу қызметіне тұрақты қызығушылық танытатын студенттердің үлесі жоғары, ал зерттеу жұмысына дайындық деңгейі төмен студенттердің үлесі бақылау тобында басым екенін көрсетті. Бұл деректер эксперименттік ықпалдың студенттердің зерттеу белсенділігін арттыруға оң әсер еткенін (1 суретте) дәлелдейді.

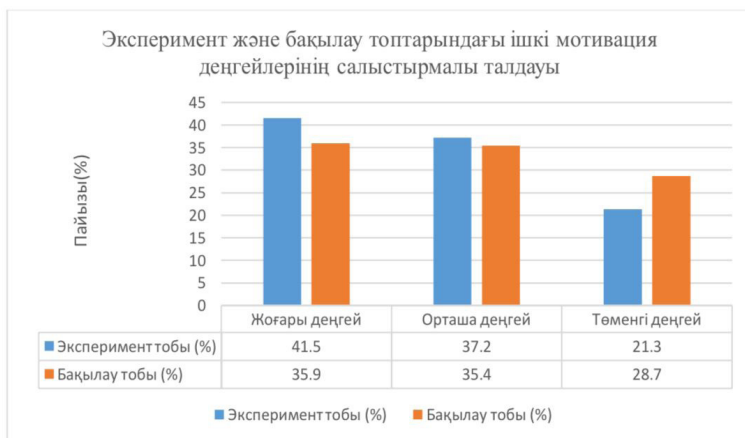


**1-сурет – Шетелдік студенттердің ғылыми-зерттеу жұмысына қатысу деңгейлері**

Алынған нәтижелер шетелдік студенттердің зерттеушілік әлеуеті біркелкі қалыптаспайтынын және оның дамуы тұлғалық-психологиялық факторларға тәуелді екенін көрсетті. Өзіндік ғылыми тиімділік деңгейі жоғары студенттер ғылыми-зерттеу іс-әрекетіне белсенді әрі тұрақты қатысады, бұл А. Бандураның (Bandura А.) өзіндік тиімділік теориясының негізгі қағидаларымен сәйкес келеді [1]. Керісінше, тиімділігі төмен немесе орташа студенттердің зерттеу іс-әрекетіне селқос қатысуы, олардың әлеуетін толық іске асыруына кедергі келтіреді. Осыған байланысты зерттеушілік әлеуетті дамытуда өзіндік тиімділікті арттыруға бағытталған психологиялық-педагогикалық қолдаудың маңыздылығы негізделді.

Сонымен қатар ішкі мотивацияны талдау эксперимент және бақылау топтары арасында мәнді айырмашылықтардың бар екенін көрсетті. Эксперимент тобында студенттердің басым бөлігінде 41,5 %-ында ішкі мотивацияның жоғары деңгейі, 37,2 %-ында орташа деңгейі анықталса,

21,3 %-ында мотивацияның төмен деңгейі тіркелді. Бұл зерттеу барысында енгізілген психологиялық-педагогикалық интервенциялардың студенттердің зерттеу мотивациясын арттырудағы тиімділігін дәлелдейді. Бақылау тобында ішкі мотивацияның жоғары деңгейі 35,9 %-ды, орташа деңгейі 35,4 %-ды, ал төмен деңгейі 28,7 %-ды құрады. Салыстырмалы талдау барысында (2-суретте) эксперимент тобында жоғары және орташа мотивация деңгейіндегі студенттердің үлесі басым екенін және төмен мотивация көрсеткішінің азайғанын көрсетті, бұл интервенциялық бағдарламаның тиімділігін растайды.

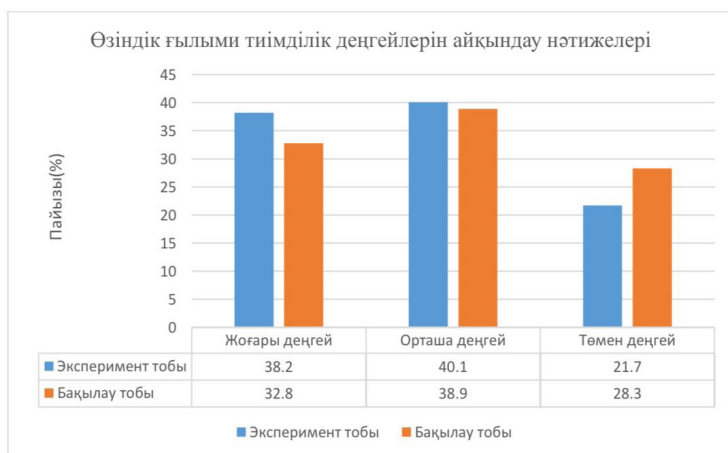


2-сурет – Эксперимент және бақылау топтарындағы ішкі мотивация деңгейлерінің салыстырмалы талдауы

Сапалық талдау нәтижелері ішкі мотивациясы жоғары студенттердің ғылыми-зерттеу іс-әрекетіне белсенді әрі дербес қатысатынын көрсетті. Олар ғылыми жобаларға ерікті түрде тартылып, ақпаратты өздігінен іздеуге және зерттеу үдерісіне саналы қатысуға дайын екендігін білдіреді. Бұл деректер зерттеушілік әлеуеттің дамуы сыртқы талаптардан гөрі ішкі мотивациямен тығыз байланысты екенін айқындайды. Алынған нәтижелер өзін-өзі анықтау теориясының Э. Деси мен Р. Райанның (Deci E.L., & Ryan R.M.) [2;3] негізгі қағидаларымен үйлеседі, яғни студенттердің зерттеушілік әлеуеті автономдылық, құзыреттілік және әлеуеттік қатыстылық қажеттіліктері қанағаттандырылған жағдайда тиімді дамиды. Жалпы алғанда, зерттеу нәтижелері ішкі мотивацияны дамытуға бағытталған психологиялық-педагогикалық қолдаудың шетелдік студенттердің зерттеушілік әлеуетін

өзектендірудегі маңызды шарт екенін және жоғары оқу ғылыми-зерттеу іс-әрекетін ұйымдастыруда интегративті тәсілді қолданудың ғылыми-әдістемелік негізделгенін көрсетеді.

Шетелдік студенттердің өзіндік ғылыми тиімділік деңгейін бағалау эксперимент және бақылау топтары арасында айқын айырмашылықтардың бар екенін көрсетті. Эксперимент тобында респонденттердің 38,2 %-ы ғылыми-зерттеу қабілеттеріне толық сенімді екенін білдірсе, 40,1 %-ында орташа сенімділік деңгейі, ал 21,7 %-ында төмен деңгейі анықталды. Бақылау тобында бұл көрсеткіштер сәйкесінше 32,8 %, 38,9 % және 28,3 % олды. Салыстырмалы талдау эксперимент тобында өзіндік тиімділіктің жоғары және орташа деңгейлерінің жиынтық үлесі басым екенін және төмен деңгей көрсеткішінің едәуір азайғанын (3 суретте) көрсетті.

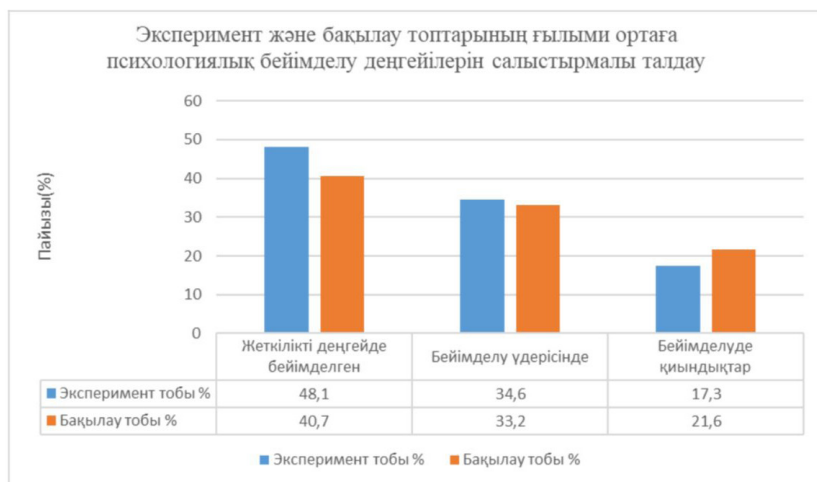


3-сурет – Өзіндік ғылыми тиімділік деңгейлерін айқындау нәтижелері

Алынған нәтижелер шетелдік студенттердің зерттеушілік әлеуетін толық іске асыруына кедергі келтіретін тұлғалық-психологиялық тосқауылдардың бар екенін айқындады. Бұл тосқауылдар, негізінен, ғылыми-зерттеу іс-әрекетін тиімді ұйымдастыруға қажетті өзін-өзі реттеу дағдыларының жеткіліксіз дамуымен байланысты. Зерттеу деректері өзін-өзі реттейтін оқу теориясының Б. Дж. Циммерманның (B. Zimmerman,) [4], сондай-ақ П.Р.Пинтрич пен Э. В. Де Грооттың (P. Pintrich, E. De Groot) [5] негізгі қағидаларымен үйлеседі. Аталған теорияларға сәйкес, зерттеу іс-әрекетінің табыстылығы мақсат қою, жоспарлау, рефлексия және метатанымдық бақылау дағдыларының дамуымен айқындалады. Эмпирикалық

деректер өзіндік ғылыми тиімділігі төмен студенттерде бұл дағдылардың жеткіліксіз қалыптасқанын көрсетті. Жалпы нәтижелер өзін-өзі реттейтін оқу стратегияларын дамытуға бағытталған психологиялық-педагогикалық қолдаудың шетелдік студенттердің зерттеу әлеуетін өзектендірудегі шешуші рөлін дәлелдейді.

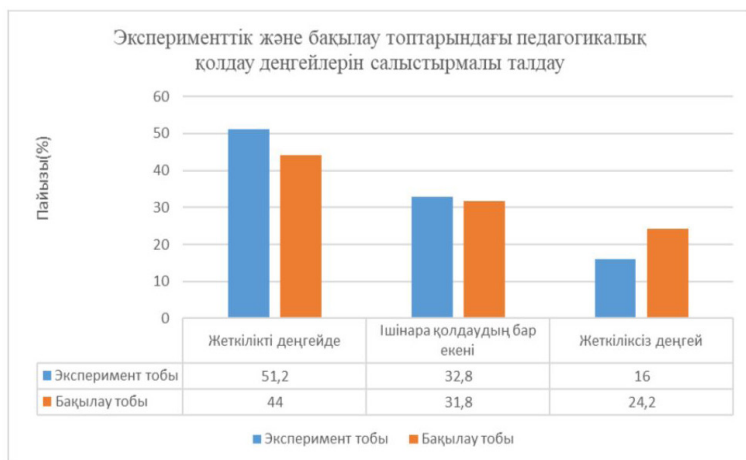
Студенттердің ғылыми ортаға психологиялық бейімделуін бағалау эксперимент және бақылау топтары арасында айқын айырмашылықтардың бар екенін көрсетті. Эксперимент тобында студенттердің 48,1 %-ы жоғары деңгейде бейімделген, 34,6 %-ы бейімделу үдерісінде, ал 17,3 %-ы қиындықтар сезінетіні анықталды. Бақылау тобында бұл көрсеткіштер тиісінше 40,7 %, 33,2 % және 21,6 % болды. Салыстырмалы талдау эксперимент тобында жоғары және қалыптасу үстіндегі бейімделудің басым екенін, ал бейімделу қиындықтарының азайғанын көрсетті. Жалпы нәтижелер ғылыми ортаға бейімделудің біркелкі еместігін және оған тілдік пен мәдени факторлардың елеулі ықпал ететінін (4-сурет) айқындады.



4-сурет – Эксперимент және бақылау топтарының ғылыми ортаға психологиялық бейімделу деңгейлерін салыстырмалы талдау

Аталған деректер академиялық және әлеуметтік интеграция теорияларымен М. С. Андраде (Andrade M.S.) [6], мен С. Маргинсонның (Marginson S.) [7] тұжырымдарымен сәйкес келеді және студенттің университеттік ғылыми ортаға кірігуі оның зерттеу белсенділігі мен академиялық табыстылығының маңызды алғышарты екенін дәлелдейді.

Педагогикалық қолдауды бағалау нәтижелері оқытушылардың ғылыми-әдістемелік және психологиялық қолдауы зерттеушілік әлеуетті дамытудың сыртқы шарты екенін көрсетті. Эксперимент тобында респонденттердің 51,2 %-ы педагогикалық қолдауды жеткілікті деп бағаласа, 32,8 %-ы оны ішінара сезінетінін, 16,0 %-ы қолдаудың жеткіліксіз екенін көрсетті. Бақылау тобында бұл көрсеткіштер тиісінше 44,0 %, 31,8 % және 24,2 % болды. Салыстырмалы талдау эксперимент тобында педагогикалық қолдаудың жоғары деңгейі басым екенін және оның жеткіліксіздігі төмендегенін (5 сурет) айқындады.



5-сурет – Эксперименттік және бақылау топтарындағы педагогикалық қолдау деңгейлерін салыстырмалы талдау

Алынған деректер студенттердің зерттеу белсенділігін қолдаудың тиімділігі оқытушы мен студент арасындағы академиялық өзара әрекеттесу сапасына және ғылыми жетекшілік деңгейіне тікелей тәуелді екенін көрсетті. Бұл сыртқы педагогикалық тетіктердің – ғылыми жетекшілік, әдістемелік қолдау және психологиялық қолайлы ғылыми ортаның маңыздылығын дәлелдейді. Эмпирикалық нәтижелер Т. В. Черникова, И. К. Аманова және Н. А. Кудушеваның тұжырымдармен үйлеседі, онда педагогикалық қолдау студенттердің өзіндік ғылыми тиімділігін арттыратын маңызды психологиялық ресурс ретінде қарастырылады [8]. Зерттеу көрсеткендей шетелдік студенттердің зерттеушілік әлеуеті көпфакторлы сипатқа ие және тұлғалық-психологиялық алғышарттар мен педагогикалық жағдайлардың өзара ықпалы арқылы қалыптасады.

Ғылыми-зерттеу іс-әрекетіне қатысу белсенділігі студенттердің тұлғалық ерекшеліктері, ішкі мотивациясы және әлеуметтік-мәдени бейімделу деңгейімен тығыз байланысты. Бұл тұжырымдар отандық және шетелдік зерттеушілердің теориялық қағидаларымен толық сәйкес келеді. Патрих Х., Райан А. М. және Пинтрич П. Р. (Patrick H., Ryan A. M., & Pintrich P. R.) зерттеушілік әлеуетті оқу мотивациясы мен өзін-өзі реттеу үдерістерімен байланыстырады [9], ал К. М. Нагымжанова және әріптестері академиялық жетістік пен өзін-өзі басқару деңгейінің өзара тәуелділігін дәлелдейді [10]. М. И. Соколова студенттердің өзіндік ғылыми тиімділігі мен академиялық табыстылығы арасындағы байланысты эмпирикалық тұрғыда көрсетеді [11]. Сонымен қатар, алынған нәтижелер Л. С. Выготскийдің мәдени-тарихи теориясымен [12], Дж. Дьюи [13] мен Дж. Брунердің (Bruner, J.) тәжірибеге және проблемалық оқытуға негізделген тұжырымдарымен [14], Э. Л. Деси мен Р. М. Райанның (Deci E. L., Eghrari H., Patrick B. C., & Leone D. R.) өзіндік детерминация теориясымен [15]; [16] үндеседі. Ішкі мотивациясы жоғары студенттер ғылыми тапсырмаларды орындауда тұрақтылық танытады. Шетелдік студенттердің әлеуметтік-мәдени бейімделуі мен зерттеу белсенділігінің өзара байланысы Дж. У. Берридің (Berry J. W.) мәдени бейімделу модельдерімен сәйкес келеді [17]. Отандық ғалым Н. Қ. Токсанбаеваның [18] бірлескен іс-әрекет пен өзара қарым-қатынасты жүйелі ұйымдастыру қағидалары зерттеу нәтижелерімен үйлеседі. Зерттеу нәтижелері педагогикалық қолдауды студенттің тұлғалық дамуын, өзіндік ғылыми тиімділігін және академиялық дербестігін қамтамасыз ететін тұтас психологиялық-педагогикалық жүйе ретінде қарастыру қажеттігін негіздейді.

### **Қорытынды**

Зерттеу нәтижелері шетелдік студенттердің зерттеушілік әлеуетін өзектендіру үдерісінің көпқырлы әрі тұлғалық-психологиялық сипатқа ие екенін көрсетті. Ғылыми-зерттеу белсенділігі деңгейі студенттердің ішкі мотивациясына, когнитивтік қызығушылығына, өзіндік ғылыми тиімділігіне және әлеуметтік-мәдени бейімделуіне тікелей тәуелді екені анықталды. Алынған деректер шетелдік студенттердің тұлғалық дамуы мен ғылыми ізденіске қатысу белсенділігі арасындағы өзара байланысты айқындап, өзіндік сенім мен мақсатқа бағытталудың зерттеушілік әлеуеттің тұрақты қалыптасуындағы жетекші рөлін дәлелдеді. Осыған байланысты шетелдік студенттердің зерттеушілік әлеуетін дамыту тұлғалық өсу, кәсіби өзін-өзі тану және мәдениетаралық өзара әрекеттестікпен сабақтас кешенді үдеріс ретінде қарастырылады. Зерттеу нәтижелері негізінде психологиялық бейімдеу бағдарламаларын жетілдіру, зерттеу мотивациясын ынталандыру, тұлғалық-бағдарлы оқыту әдістерін енгізу, мәдениаралық

ғылыми ынтымақтастықты кеңейту және ғылыми жетекшілердің кәсіби құзыреттілігін арттыру қажеттігі айқындалды.

Аталған ұсынымдарды жоғары оқу орындарының білім беру тәжірибесіне жүйелі енгізу шетелдік студенттердің зерттеушілік әлеуетін тиімді дамытуға, олардың тұлғалық және кәсіби қалыптасуын қолдауға және жоғары білім беру жүйесінің халықаралық бәсекеге қабілеттілігін арттыруға мүмкіндік береді.

### Пайдаланылған деректер тізімі

1 **Bandura, A.** Self-efficacy: The exercise of control. [Мәтін]. – New York : Freeman, 1997. – 604 p.

2 **Deci, E. L., Ryan, R. M.** The «what» and «why» of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior [Мәтін] // Psychological Inquiry. – 2000. – Vol. 11, №4. – P. 227–268. – [https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104\\_01](https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01) (Қаралған күні: 15.01.2025)

3 **Ryan, R. M., Deci, E. L.** Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being [Мәтін] // American Psychologist. – 2000. – Vol. 55, № 1. – P. 68–78. – <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68> (Қаралған күні: 27.02.2025)

4 **Zimmerman, B. J.** Self-regulated learning and academic achievement: An overview [Мәтін] // Educational Psychologist. – 2010. – Vol. 25, № 1. – P. 3–17. – [https://doi.org/10.1207/s15326985ep2501\\_2](https://doi.org/10.1207/s15326985ep2501_2) (Қаралған күні: 13.03.2025)

5 **Pintrich, P. R., De Groot, E. V.** Motivational and self-regulated learning components of classroom academic performance. [Мәтін] // Journal of Educational Psychology. – 1990. – Vol. 82, № 1. – P. 33–40. – <https://doi.org/10.1037/0022-0663.82.1.33> (Қаралған күні: 11.06.2025)

6 **Andrade, M. S.** International students in english-speaking universities: Adjustment factors. [Мәтін] // Journal of Research in International Education. – 2006. – Vol. 5. – P. 131–154. – <https://doi.org/10.1177/1475240906065589> (Қаралған күні: 07.05.2025)

7 **Marginson, S.** Student self-formation in international education [Мәтін] // Journal of Studies in International Education. – 2013. – Vol. 18, № 1. – P. 6–22. – <https://doi.org/10.1177/1028315313513036> (Қаралған күні: 23.04.2025)

8 **Черникова, Т. В., Аманова, И. К., Кудушева, Н. А.** Анализ эмпирических результатов исследования особенностей личностной самоэффективности современных студентов [Мәтін] // Вестник КазНПУ имени Абая. Серия: Психология. – 2022. – № 71(2). – <https://doi.org/10.51889/2022-2.1728-7847.22> (Қаралған күні: 09.08.2025)

9 **Patrick, H., Ryan, A. M., Pintrich, P. R.** The differential impact of extrinsic and mastery goal orientations on males' and females' self-regulated learning. [Мәтін] // *Learning and Individual Differences*. – 1999. – Vol. 11. – № 2. – P. 153–171. – [https://doi.org/10.1016/S1041-6080\(00\)80003-5](https://doi.org/10.1016/S1041-6080(00)80003-5) (Қаралған күні: 07.06.2025)

10 **Нагымжанова, К. М., Жеміс, Ә. Қ., Сабирова, Р. Ш., Капбасова, Г. Б., Садыкова, А. К.** Студенттердің академиялық жетістігі және self management: эмпирикалық талдау [Мәтін] // *Psychology and Cognitive Sciences*. – 2025. – № 3(152). – 182–192-бб. – <https://doi.org/10.32523/3080-1893-2025-152-3-182-192> (Қаралған күні: 18.03.2025)

11 **Соколова, М. И.** Самоэффективность и академическая успешность студентов: эмпирическое исследование [Мәтін] // *Психологическая наука и образование*. – 2014. – №19(1). – С. 105–113.

12 **Выготский, Л. С.** Мышление и речь [Мәтін]. – М. : Педагогика, 1996. – С. 80–87.

13 **Дж.Дьюи.** Демократия и образование [Мәтін] – М. : Педагогика, 2000. – 384 с.

14 **Bruner, J.** The Process of Education. Cambridge [Мәтін]. – MA : Harvard University Press, 1960. – 128 p.

15 **Deci, E. L., Eghrari, H., Patrick, B. C., Leone, D. R.** Facilitating internalization: The self-determination theory perspective [Мәтін] // *Journal of Personality*. – 1994. – Vol. 62. – P 119–142.

16 **Ryan, R. M., Deci, E. L.** Self-determination theory: Basic psychological needs in motivation, development, and wellness [Мәтін]. – New York : Guilford Press, 2017. – 756 p.

17 **Berry, J. W.** Acculturation and adaptation of international students. [Мәтін] // *Applied Psychology*. – 1997. – Vol. 46. – №1. – P. 5–34.

18 **Тоқсанбаева, Н. Қ.** Қарым-қатынас бірлескен іс-әрекетті жүйелендірудің негізгі факторы. 2-басылым [Мәтін] – Алматы : Қазақ университеті, 2025. – 116–182-б.

## References

1 **Bandura, A.** Self-efficacy: The exercise of control [Text]. – New York : Freeman, 1997. – 604 p.

2 **Deci, E. L., Ryan, R. M.** The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior [Text] // *Psychological Inquiry*. – 2000. – Vol. 11. – № 4. – P. 227–268. – [https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104\\_01](https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01) (Accessed: 15.01.2025).

3 **Ryan, R. M., Deci, E. L.** Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being [Text] // *American Psychologist*. – 2000. – Vol. 55. – № 1. – P. 68–78. – <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68> (Accessed: 27.02.2025)

4 **Zimmerman, B. J.** Self-regulated learning and academic achievement: An overview [Text] // *Educational Psychologist*. – 2010. – Vol. 25. – № 1. – P. 3–17. – [https://doi.org/10.1207/s15326985ep2501\\_2](https://doi.org/10.1207/s15326985ep2501_2) (Accessed: 13.03.2025)

5 **Pintrich, P. R., De Groot, E. V.** Motivational and self-regulated learning components of classroom academic performance [Text] // *Journal of Educational Psychology*. – 1990. – Vol. 82. – № 1. – P. 33–40. – <https://doi.org/10.1037/0022-0663.82.1.33> (Accessed: 11.06.2025).

6 **Andrade, M. S.** International students in english-speaking universities: Adjustment factors [Text] // *Journal of Research in International Education*. – 2006. – Vol. 5. – P. 131–154. – <https://doi.org/10.1177/1475240906065589> (Accessed: 07.05.2025)

7 **Marginson, S.** Student self-formation in international education [Text] // *Journal of Studies in International Education*. – 2013. – Vol. 18. – № 1. – P. 6–22. – <https://doi.org/10.1177/1028315313513036> (Accessed: 23.04.2025)

8 **Chernikova, T. V., Amanova, I. K., Kudusheva, N. A.** Analiz empiricheskikh rezul'tatov issledovaniya osobennostej lichnostnoj samoeffektivnosti sovremennykh studentov [Analysis of empirical results of a study on the characteristics of personal self-efficacy of modern students] [Text] // *Vestnik KazNPU imeni Abaya. Seriya: Psikhologiya*. – 2022. – Vol. 71. – № 2. – <https://doi.org/10.51889/2022-2.1728-7847.22> (Accessed: 09.08.2025)

9 **Patrick, H., Ryan, A. M., Pintrich, P. R.** The differential impact of extrinsic and mastery goal orientations on males' and females' self-regulated learning [Text] // *Learning and Individual Differences*. – 1999. – Vol. 11. – № 2. – P. 153–171. – [https://doi.org/10.1016/S1041-6080\(00\)80003-5](https://doi.org/10.1016/S1041-6080(00)80003-5) (Accessed: 07.06.2025)

10 **Nagymzhanova, K. M., Zhenis, A. Q., Sabirova, R. Sh., Kapbasova, G. B., Sadykova, A. K.** Studentterdin akademiyaik zhetistigi zhane self-management: empiriyaik taldau [Student academic achievement and self-management: an empirical analysis] [Text] // *Psychology and Cognitive Sciences*. – 2025. – № 3(152) – P. 182–192. – <https://doi.org/10.32523/3080-1893-2025-152-3-182-192> (Accessed: 18.03.2025).

11 **Sokolova, M. I.** Samoeffektivnost' i akademicheskaya uspeshnost' studentov: empiricheskoe issledovanie [Self-efficacy and academic success of students : An empirical study] [Text] // *Psikhologicheskaya nauka i obrazovanie*. – 2014. – Vol 19. – № 1. – P. 105–113.

12 **Vygotskij, L. S.** Myshlenie i rech' [Thinking and speech] [Text]. – Moscow : Pedagogika, 1996. – P. 80–87 с.

13 **Dewey, J.** Demokratiya i obrazovanie [Democracy and Education] [Text]. – Moscow : Pedagogika, 2000. – 384 p.

14 **Bruner, J.** The Process of Education. Cambridge [Text]. – MA : Harvard University Press, 1960. – 128 p.

15 **Deci, E. L., Eghrari, H., Patrick, B. C., Leonef D. R.** Facilitating internalization: The self-determination theory perspective [Text] // Journal of Personality. – 1994. – Vol. 62. – P 119–142.

16 **Ryan, R. M., Deci, E. L.** Self-determination theory: Basic psychological needs in motivation, development, and wellness [Text] – New York : Guilford Press, 2017. – 756 p.

17 **Berry, J. W.** Acculturation and adaptation of international students. [Text] // Applied Psychology. – 1997. – Vol. 46. – № 1. – P. 5–34.

18 **Toksanbaeva, N. Q.** Qarym-qatynas birlesken is-areketti zhuielenrudin negizgi faktory. – 2-bas [Communication is the key factor in systematizing joint actions. 2nd edition] [Text]. – Almaty : Qazaq universiteti, 2025. – P. 116–182.

02.01.25 ж. баспаға түсті.

30.01.26 ж. түзетулерімен түсті.

18.02.26 ж. басып шығаруға қабылданды.

*М. Б. Амирканов<sup>1</sup>, А. М. Кудайбергенова<sup>2</sup>, Ю. Гелишли<sup>3</sup>*

<sup>1,2</sup>Қазақхский национальный университет имени аль-Фараби,  
Республика Казахстан, г. Алматы;

<sup>3</sup>Университет Гази,

Турецкая Республика, г. Анкара.

Поступило в редакцию 02.01.25.

Поступило с исправлениями 30.01.26.

Принято в печать 18.02.26.

## ЛИЧНОСТНЫЕ ПРЕДПОСЫЛКИ АКТУАЛИЗАЦИИ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ

*В статье с психолого-педагогических позиций рассматривается проблема актуализации исследовательского потенциала иностранных студентов в условиях глобализации системы высшего образования. Цель исследования заключается в выявлении индивидуально-*

*психологических компонентов, определяющих исследовательский потенциал иностранных студентов, анализе их структурных взаимосвязей, а также в научном обосновании психолого-педагогических условий, стимулирующих участие студентов в научно-исследовательской деятельности в условиях высшего учебного заведения. Объектом исследования выступают особенности научно-исследовательской деятельности иностранных студентов, обучающихся на подготовительных отделениях до поступления в высшие учебные заведения.*

*В статье исследовательский потенциал обоснован как многокомпонентный личностный феномен, структурно включающий мотивационный, когнитивный, эмоционально-волевой, коммуникативный и рефлексивный компоненты. В ходе исследования уровень развития когнитивных способностей, внутренняя учебно-исследовательская мотивация, креативное мышление, саморегуляция и коммуникативные компетенции были определены как ведущие личностные детерминанты формирования исследовательского потенциала иностранных студентов.*

*Эмпирическое исследование было проведено среди иностранных студентов факультета довузовского образования Казахского национального университета имени аль-Фараби. Полученные результаты показали, что уровень сформированности исследовательского потенциала тесно связан с развитием внутренней мотивации, особенностями адаптации к культурно-образовательной среде, а также с осознанной направленностью на лично-профессиональное саморазвитие. Результаты исследования позволяют научно обосновать систему психолого-педагогической поддержки, направленную на повышение участия иностранных студентов в научно-исследовательской деятельности. Представленные выводы и практические рекомендации имеют теоретическую и прикладную значимость для практики высшего образования, ориентированной на развитие исследовательского интереса, раскрытие творческого потенциала и формирование исследовательской культуры иностранных студентов.*

*Ключевые слова: иностранный студент, исследовательский потенциал, личностные предпосылки, мотивация, адаптация, исследовательская деятельность, педагогическая поддержка, когнитивные способности.*

*M. B. Amirkhanov*<sup>1</sup>, *A. M. Kudaibergenova*<sup>2</sup>, *Y. Gelishli*<sup>3</sup>

<sup>1,2</sup>Al-Farabi Kazakh National University,

Republic of Kazakhstan, Almaty;

<sup>3</sup>Gazi University,

Republic of Turkey, Ankara.

Received 02.01.25.

Received in revised form 30.01.26.

Accepted for publication 18.02.26.

### **PERSONAL PRECONDITIONS FOR THE ACTUALIZATION OF INTERNATIONAL STUDENTS' RESEARCH POTENTIAL**

*The article examines the problem of actualizing the research potential of international students in the context of the globalization of higher education from a psychological and pedagogical perspective. The purpose of the study is to identify the individual psychological components that determine the research potential of international students, to analyze their structural interrelationships, and to provide a scientific justification for the psychological and pedagogical conditions that stimulate students' participation in research activities within the higher education environment. The object of the study is the specific features of research activity among international students enrolled in pre-university preparatory programs. The article conceptualizes research potential as a multidimensional personal phenomenon and structurally characterizes its motivational, cognitive, emotional-volitional, communicative, and reflective components. The study identifies the level of cognitive abilities development, intrinsic learning and research motivation, creative thinking, self-regulation, and communicative competencies as the leading personal determinants shaping the research potential of international students.*

*The empirical research was conducted among international students of the Faculty of Pre-University Education at al-Farabi Kazakh National University. The findings demonstrate that the level of research potential development is closely associated with the growth of intrinsic motivation, the characteristics of adaptation to the cultural and educational environment, and a conscious orientation toward personal and professional self-development. The research results provide a scientific basis for the development of a psychological and pedagogical*

---

*support system aimed at increasing international students' engagement in research activities. The proposed conclusions and practical recommendations have both theoretical and applied significance for higher education practice, contributing to the development of research interest, the creative potential, and the formation of research culture among international students.*

*Keywords: international student, research potential, personal prerequisites, motivation, adaptation, research activity, pedagogical support, cognitive abilities.*

Теруге 18.02.2026 ж. жіберілді. Басуға 23.03.2026 ж. қол қойылды.

Электронды баспа

9,42 Кб RAM

Шартты баспа табағы 42,87

Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.

Компьютерде беттеген З. Ж. Шоқубаева

Корректорлар: А. Р. Омарова, Д. А. Қожас

Тапсырыс № 4516

Сдано в набор 18.02.2026 г. Подписано в печать 23.03.2026 г.

Электронное издание

9,42 Кб RAM

Усл.п.л. 42,87. Тираж 300 экз. Цена договорная.

Компьютерная верстка З. Ж. Шоқубаева

Корректоры: А. Р. Омарова, Д. А. Қожас

Заказ № 4516

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

8 (7182) 67-36-69

e-mail: [kereku@tou.edu.kz](mailto:kereku@tou.edu.kz)

[www.pedagogic-vestnik.tou.edu.kz](http://www.pedagogic-vestnik.tou.edu.kz)